

Actes de la
**VIII Jornada
d'Onomàstica**

Vinaròs 2014

Actes de la
**VIII Jornada
d'Onomàstica**
Vinaròs 2014

COL·LECCIÓ ACTES, 14

© els autors

© ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

Edita: Publicacions de l'ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 València
avl@gva.es - www.avl.gva.es

Disseny i maquetació: Espirelius
www.espirelius.com

ISBN: 978-84-482-5985-3
DL: V-314-2015

ESTUDI TOPONÍMIC DE LES PARTIDES DE VINARÒS. ANÀLISI I SISTEMATITZACIÓ

Marga Gil
Rosa Moros

1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu del treball és justificar, a partir de l'etimologia i la documentació històrica, la forma dels topònims de les partides de Vinaròs. En treballs anteriors (Gil - Moros, 2009) vam recollir i fixar la toponímia rural viva del terme, i en aquest document volem mostrar el perquè d'aquestes formes, centrant-nos en les partides. Per tal de contrastar i confirmar les dades obtingudes a partir de la recerca filològica i documental, hem justificat el topònim, sempre que ha estat possible, amb raons històriques, econòmiques o geogràfiques.

Entenem que el treball contribueix al manteniment dels topònims genuïns de la localitat, evitant l'abús de nomenclatures desarrelades que empobreixen el nostre paisatge lingüístic.

Però també contribueix a la normalització del català. La fixació dels topònims, tenint en compte que formen part del patrimoni lèxic del territori, n'estableix la normalitat gràfica per al ple ús en tots els àmbits de la vida pública. Es cerca, doncs, la utilització efectiva en documentació, premsa i senyalística.

Som conscients que en la tasca de normalització també hi intervé el consens: si el topònim no s'accepta, no s'usa. La nostra és una proposta subjecta a futures modificacions, si hi apareixen noves dades basades en estudis o nous documents que justifiquen altres opcions.

2. METODOLOGIA

L'estudi toponímic enceta diverses línies d'investigació complementàries quan, a partir d'un recull de formes orals o dialectals, hi ha la necessitat de fixar la paraula normativa. Aquesta fixació demana una aproximació flexible i polièdrica a l'objecte d'estudi mitjançant diverses disciplines i fonts d'informació. Amb tot, i a pesar d'utilitzar com a bases les diferents aproximacions, som cautes a l'hora d'establir el topònim, sabedores que al cap i a la fi les formes que proposem són això, propostes.

El treball de camp ens ha demostrat que la toponímia és un camp massa relliscós (deformacions dialectals, pèrdua de significat per canvi d'ús del terreny o per desús de la paraula, fixació escrita amb errades per desconeixement de la llengua, topònims transportats...) per a fer afirmacions contundents.

La complexitat que suposa resseguir el camí des del nom al significat i a l'inrevés, ens demana en un primer moment una recerca etimològica sistemàtica. Així, ens hem centrat a establir l'etimologia dels topònims a través d'*OnCat*,¹ i *DECat*,² fins i tot la d'aquells que ens han semblat més obvis.

1. Joan Coromines (1994-1996): *Onomasticon Cataloniae*, Curial, Barcelona.

2. Joan Coromines (1983-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, Barcelona

Al mateix temps, hem completat la tasca amb la recerca en la documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Vinaròs i de l'Arxiu Parroquial. En documents com els establiments del segle XVII, els protocols notariais del segle XVII i els padrons generals de riquesa de segle XIX. Alguna de la informació trobada als arxius s'ha contrastat amb estudis ja publicats sobre aquests documents.

La recerca es completa amb la consulta de publicacions sobre toponímia i estudis monogràfics locals. S'estableix així la relació entre el significat trobat en aquests treballs i la realitat històrica, geogràfica i econòmica del poble que constitueix el nexa necessari entre el mot i el territori.

Finalment hem contrastat tota aquesta recerca amb el recull toponímic realitzat mitjançant enquestes orals, durant els anys 1994 i 2003, a diversos informants que desenvolupaven activitats relacionades amb el camp.

La majoria de les formes normalitzades que proposem coincideixen amb els topònims vius recollits durant aquesta etapa i modificats segons les normes ortogràfiques.

Per últim, hem sistematitzat totes les formes trobades en camps semàntics i taules.

3. SISTEMATITZACIÓ DELS TOPÒNIMS

Hem agrupat els 41 topònims en 12 camps semàntics o sèries, on s'estableix la relació topònim-territori. En cada camp semàntic es fa una introducció general on s'exposa el raonament històric, filològic, geogràfic, o documental que explica aquesta relació.

Cadascun dels camps semàntics conté una taula que organitza la informació arreglada tenint en compte els següents apartats:

- Topònim normalitzat: on es fa la proposta a partir de les dades recollides.
- Topònim documentat: on es té en compte una ordenació cronològica, de més antic a més recent, i on la darrera forma correspon a fonts orals.
- Etimologia: on s'inclou, a més, el significat del topònim. Hem cercat l'ètim originari sense tenir en compte les derivacions. En casos concrets, derivats, hem cercat el significat actual en el *DIEC*.

3.1. ESPAIS HUMITS TEMPORALS

Aquests concepte és proposat pel professor Joan F. Mateu Bellés (2007: 163-176) per tal de trobar la causa geogràfica d'alguns topònims dels corredors prelitorals del Maestrat.

Malgrat que els topònims estudiats per nosaltres pertanyen a una zona litoral, considerem que moltes de les seues observacions poden ser aplicables al nostre territori.

Així, quan parlem d'espais humits temporals ens referim a zones on hi ha una acumulació hídrica de manera no permanent. Aquests entollaments transitoris poden ser causats per aigües que provenen del subsòl, i que es mantenen per la impermeabilitat de la roca, o bé per precipitacions intenses que poden mantenir-se durant hores o fins i tot per més temps. La grandària d'aquests espais també varia. Podríem estar parlant des de llacunes i aiguamolls fins a clots i basses.

En el cas de Vinaròs estem parlant d'un territori bàsicament càrstic on trobaríem clots i zones entollades de manera temporal. Això explicaria molts topònims que actualment serien de difícil comprovació a causa dels successius aprofitaments i transformacions del terreny.

Es tractaria, per tant, de topònims que fan referència a zones humides en el cas de la partida anomenada *los Ameradors*, i en el cas de les partides *les Basses*, *les Bassetes*, *les Cometes* i *les Morteres* el significat es referiria als clots, que es formen en el terreny.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA I SIGNIFICAT
los Ameradors	1615: <i>L'Amerador</i> 1647: <i>La merador</i> 1811: <i>Partida del amerador</i> 1820: <i>Partida del Amerador</i> 1994-2003: <i>Los Ameradors</i>	Del llatí EMERARE, MERUS (<i>DECat</i> , I: 263) «Amerar, mullar una cosa en aigua o altre líquid»
les Basses les Bassetes	1615: « <i>Et cum itinere de Traygera eo de les Bases'</i> 1811: <i>Partida de la Balsa, de la Baseta, de les Basses, de les Bassetes, de la Basa, de la Balsa de mas arriba, de la Balsa de abajo</i> 1820: <i>Partida de la Baseta, partida de la Balsa</i> 1994-2003: <i>Les Basses i Les Bassetes</i>	Protohispanic i probablement preindoeuropeu *BARSA O BASSA (<i>DECat</i> , I: 702) «Clota poc fonda en el sòl on es recullen aigües de pluja o de regatge»

les Cometes	1606: <i>La Cometa dita la més amunt</i> 1647: <i>La Cometa</i> 1811: <i>Partida de la Cometa, de les Cometes</i> 1820: <i>Partida de la Cometa i Partida de les Cometes</i> 1994-2003: <i>Les Cometes</i>	Del cèltic CUMBOS (DECat, II: 848) «Depressió en un carst» (DIEC: 392)
les Morteres	1615: <i>Partida dicta de la Murtera</i> 1811: <i>Partida de la Murtera</i> 1820: <i>Les Murteres, partida de la Murtera</i> 1994-2003: <i>Les Morteres</i>	Del llatí MORTARIUM (OnCat, v: 408) «En toponímia valenciana, tolls, fonts i forats, llocs de forma enclotada com la d'un morter»

3.2. ORÒNIMS

Vinaròs és una plana amb dos punts elevats: el puig de la Parreta, amb 111 m d'alçada, i lo Puig de la Misericòrdia, amb 166 m. Aquest últim és, doncs, el punt més elevat i una referència paisatgística immutable.

La formació del topònim *lo Puig* respon al mecanisme segons el qual un nom comú apel·latiu es converteix en nom de lloc perquè designa un indret únic. El nom de l'elevació, per tant, és el que dona nom a la partida *los Pujos* amb una forma de plural que trobarem en moltes partides i que comentarem més endavant.

Tenint com a referència aquest punt més elevat s'explicarien els noms de les partides de *les Planes*, *les Planes Altes*, *les Planetes* i *les Soterranyes Altes* i *Baixes*. En tots els casos el nom indica una situació geogràfica inferior de la partida, si es compara amb l'elevació del Puig.

Pel que fa a l'orònim *cova del Vent*, el significat és clar i es tractaria d'un genèric associat al nom d'un fenomen meteorològic bastant comú en la nomenclatura toponímica. El topònim rebria segurament el nom d'una balma topografiada en aquesta mateixa partida (SICE-CS, 2014).

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
los Pujos	1615: <i>Lo Puig</i> 1811: <i>Partida del Puich, el Puig, el Puch, sierra del Puig, del Puig de la Misericòrdia, del Puig de la Virgen</i> 1820: <i>Partida del Puig</i> 1994-2003: <i>Los Pujos</i>	Del llatí PODIUM (DECat, VI: 853) «Puig, turó»
les Planes les Planes Altes les Planetes	1615: <i>La Plana la més avall</i> 1811: <i>Partida de la Plana, de las Planas, de la Planeta</i> 1820: <i>Les Planes i Les Planes Altes i les Planetes</i> 1994-2003: <i>Les Planes, Les Planes Altes, Les Planetes</i>	Del llatí PLANUS, -A, -UM (DECat, IV: 578) «Pla, planer»
les Soterranyes Altes les Soterranyes Baixes	1615: « <i>itinere de la Soterrania</i> ' 1647: <i>La Soterrania</i> 1811: <i>Partida de la Soterrania, Soterrania, Soterranea, Soterranea de mas arriba</i> 1994-2003: <i>Suterranyes, Sutarranyes, Sutarranyes Altes i Baixes, Suterranya Alta i Baixa, Les Soterranyes Altes i Baixes</i>	Del llatí [?] SUBTERRANEA (OnCat, VI: 456) «Subterrània»
la Cova del Vent	1606: « <i>Partida dicta La Cova del Vent</i> » 1811: <i>Partida de Cova del Vent</i> 1820: <i>La Cova del Vent</i> 1994-2003: <i>La Cova del Vent</i>	Del llatí CAVUS, -A, -UM (DECat, II: 1021) «Cova, caverna». Del llatí VENTUS (DECat, IX: 121) «Vent»

3.3. COMPOSICIÓ DEL TERRENY

Tot el sòl de Vinaròs és calcari, margues i conglomerat. En el cas de la partida *l'Argamassa*, podem parlar d'una zona amb un terreny format per argila barrejada amb calç, és a dir, argamassa natural.

Un cas diferent el trobem en el topònim *lo Saldonar*, partida que rep el nom del barranc que la delimita i que indica que es tracta d'un espai on es devia concentrar el sauló arrossegat per l'aigua des de la zona de la Sénia-Ulldecona. Es tracta de la forma dialectal *saldó* per *sauló*, amb el significat d'arena, que pràcticament ha deixat de tenir contingut per als parlants actuals.

La partida del Saldonar és de recent creació ja que no apareix en la documentació consultada perquè la zona que ocupa ha estat anomenada històricament partida dels Boverals. Aquesta encara existeix i ha anat reduint el seu territori inicial a causa de la creació de noves partides.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
l'Argamassa	1615: <i>La Arganasa</i> 1647: <i>La argamassa</i> 1811: <i>Partida de la Argamassa, de les Argamases</i> 1820: <i>Partida de la Argamasa</i> 1994-2003: <i>Les Argamasses, l'Argamassa</i>	Preromà o compost del segle II: MASSA, «massa», amb un element possiblement preromà (DECat, I: 365) «Mescla de calç, sorra i aigua»
lo Saldonar	1994-2003: <i>Lo Saldonar</i>	Del llatí SABULO -ONIS (DECat, VII: 718) «Areneta grossa o mena de graveta»

3.4. FITÒNIMS

El poc gruix del sòl, amb poca matèria orgànica per manca de boscos i la ràpida filtració de l'aigua, ha fet que, durant segles el nostre no haja estat un terreny apropiat per al regadiu (horta, fruiters...) i sí per a carrasques, garrofers, oliveres i vinyes que tenen arrels profundes i no els cal excessiva aigua. Els fitònims recollits responen a aquesta realitat. Així tindriem *les Carrasques*, *los Dos Vilars* i *la Parreta*.

En el cas de *les Carrasques*, la partida comparteix nom amb el barranc de la Carrasca que la delimita en una de les seues parts. Segons Moreu-Rey, la classe arbòria que apareix més representada en els fitònims és la que fa referència a la família *Quercus* (1999: 63).

El topònim *los Dos Vilars* es forma a partir del substantiu comú concretat amb el numeral, de manera que el converteix en una referència identificable. *Vilar* és una metàtesi d'*olivar*, comuna al Maestrat i als Ports de Morella i que designa un camp d'oliveres. Aquesta forma dialectal, que es manté viva en altres pobles, ha deixat d'emprar-se en la parla local.

En la mateixa línia de vegetació pròpia de la terra poc fèrtil, trobaríem el fitònim *la Parreta*, herba silvestre, pròpia de les petites elevacions del Maestrat. El nom d'aquesta herba té la forma fixada ja amb el diminutiu.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
les Carrasques	1811: <i>Partida de la Carrasca</i> 1820: <i>Partida de la Carrasca</i> 1994-2003: <i>Les Carrasques</i>	Arrel preromana KARR- (DECat, IV: 390) «Alzina»
los Dos Vilars	1606: « <i>Partida dicta dels dos Vilars</i> » 1811: <i>Partida dels dos Vilars</i> 1820: <i>Partida dels dos Vilars</i> 1994-2003: <i>Los Dos Vilars</i>	Del llatí OLIVA (DECat, VI: 48) «Camp d'oliveres»
la Parreta	1615: <i>La Parreta</i> 1811: <i>Partida de la Parreta, de les Parretes, del Puchet, del Perenchil</i> 1820: <i>Partida de la Parreta</i> 1994-2003: <i>La Parreta</i>	D'origen incert, possiblement preindoeuropeu, PARRA (DECat, VI: 301) «A les serres del Maestrat és una herba silvestre»

3.5. RAMADERIA

Segons Baila Pallarés, al segle XVI «el terme de Vinaròs comptava amb una xifra de caps de bestiar —oví, equí, boví— ben significativa, segons el cens de 1510: un total de 6.171, que relacionats amb les 173 cases suposaven gairebé 36 caps/casa» (2009: 34).

Aquesta activitat ramadera, que per altra banda és comuna a les terres del Maestrat des de l'establiment de les primeres comunitats, després de la conquesta, n'explica la nomenclatura toponímica: *la Barbiguera* (que rep el nom del barranc que la delimita), *los Boverals* (metàtesi de Bovalar), *les Deveses* i *les Closes*.

Pel que fa al topònim *los Boverals*, la forma que apareix normalment documentada és *bovalar*. Sebastià Albiol Vidal en la seua edició dels *Establiments de Vinaròs* (Albiol, 2003: 23) comenta que quan es fan els establiments dels diferents pobles es prenen com a referència els Furs de València. Sovint fins i tot se'n copia la nomenclatura, cosa que explica-

ria aquesta diferència entre la forma d'ús popular (*Boveral*) i la forma escrita i documentada (*Bovalar*).

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
la Barbiguera	1647: <i>Barranch de la barbeguera</i> 1811: <i>Partida de la Barbeguera</i> 1820: <i>Barbeguera</i> 1994-2003: <i>La Barbiguera</i>	Del llatí (VIA)VERVECARIA (OnCat, II, 345) «Assagador»
los Boverals	1647: <i>Lo bovalar</i> 1811: <i>Partida de Bovalar</i> més comú però ja apareix <i>partida del Boveral</i> 1820: <i>Partida del Bovalar</i> 1994-2003: <i>Los Boverals</i>	Del llatí BOS, BOVIS (DECat, II: 184) «Lloc tancat on es guarden els bous»
les Deveses	1647: <i>La Devesa</i> 1811: <i>Partida de la Devesa</i> 1820: <i>Partida de la Devesa</i> 1994-2003: <i>Les Deveses</i>	Del llatí DEFENSA, DEFENDERE (DECat, III: 42) «Terreny comunal destinat a la pastura» (DIEC: 552)
les Closes	1615: « <i>Partida dicta La Clossa d'en Pere Mir</i> » 1647: <i>Torre de la Closa</i> 1811: <i>Partida de la Closa, de la Clossa</i> 1820 <i>Partida de La Closa</i> 1994-2003: <i>Les Closes</i>	Del llatí CLOS, CLOSA (DECat, III: 772) «Terreny clos destinat al pasturatge» (DIEC: 374)

3.6. AGRICULTURA

Les dues activitats bàsiques de la vila des del moment de la seua constitució, foren les relacionades amb la mar (tant la pesca com el comerç) i amb l'agricultura. Una mostra clara la trobem en els *Establiments de Vinaròs* (Albiol, 2003) del segle XVII, on es regulen aquestes dues activitats, juntament amb la ramaderia.

En aquest document es veu una major protecció dels interessos agrícoles quan es contraposen amb els ramaders. Fins i tot zones comunes de pastura perden la seua funció, es parcel·len i passen a ser agrícoles i de propietat privada, tal com s'evidencia en l'*Establiment 69* referit al *Bovalar*: «Ittem se establix que qualsevol persona que tinga heretats en lo

Bovalar no y puga plantar figueres ni altre abre de paratje» (Statutos: f. 27v).

L'activitat agrària genera topònims relacionats amb la parcel·lació del terreny: *lo Campàs* (amb el sufix que indica que es tracta d'un camp extens), *les Capçades* (o bancals) i *lo Portell* referit al pas d'entrada a un marge o bancal.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
lo Campàs	1811: <i>Partida del Campàs</i> 1994-2003: <i>Compàs, Campàs, Lo Campàs</i>	Del llatí CAMPUS (DECat, II: 460) «Terra extensa fora de poblat»
les Capçades	1615: <i>Capsades</i> 1811: <i>Partida de les Capsades, Cabçades</i> 1820: <i>Partida de les Capsades</i> 1994-2003: <i>Les Capçades</i>	Del llatí vulgar CAPITARE, possiblement com a derivat directe de CAPUT, -PITIS (DECat, III: 512) «Bancal que es prepara per a sembrar-hi una mena de llegums, verdura, etc.» (DIEC: 303)
lo Portell	1811: <i>Partida del Portell</i> 1994-2003: <i>Portells, Lo Portell</i>	Del llatí PORTA (DECat, VI: 723) «Pas d'entrada en un marge o en una tanca, que permet just el pas d'un carro» (DIEC: 1337)

3.7. HÀBITAT

La majoria dels topònims referits a l'hàbitat estan relacionats amb construccions rurals destinades a l'activitat ramadera: *lo Corralet*, *los Cabanils* (amb el significat de cabana petita), *lo Corral de les Mates*, *lo Mas de Mestres* i *lo Mas d'en Pastor*. El darrer topònim d'aquesta sèrie, *lo Cup*, estaria relacionat amb el conreu del vi i per extensió designaria l'hàbitacle o *mas* que el conté.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
lo Corralet	1994-2003: <i>Lo Corralet</i>	De llatí CURRALE, derivat de CURRUS (DECat, II: 946) «Dependència adherida a una casa o clos per al bestiar»

los Cabanils	1811: <i>Partida del Cabanil</i> 1820: <i>Partida del Cabanil o Cabañil</i> 1994-2003: <i>Los Cabanils</i>	D'origen incert, probablement indoeuropeu CAPANNA (DECat, II: 365) «Paratge, sovint pecuari o pleta»
lo Corral de les Mates	1811: <i>El Corral de les Mates i de la Matas</i> 1820: <i>Partida del Corral de les Mates</i> 1994-2003: <i>Lo Corral de les Mates</i>	De llatí CURRALE, derivat de CURRUS (DECat, II: 946) «Dependència adherida a una casa o clos per al bestiar» D'origen incert, semític o llatí tardà, MATTA (DECat, V: 524) «Clapa de plantes que cobreix una certa extensió de terreny»
lo Mas de Mestres	1811: <i>Partida del Mas dels mestres</i> 1820: <i>Partida del Mas dels Mestres</i> 1994-2003: <i>Lo Mas de Mestres</i>	Del llatí tardà MANSUM, MANERE (DECat, VII: 416) «Casa de camp i de conreu» Del llatí MAGISTER, -TRI (DECat, V: 632) «Cap, director»; «Mestre: el qui ensenya o pot ensenyar»
lo Mas d'en Pastor	1811: <i>Partida del Mas den Pastor</i> 1820: <i>Partida del Mas den Pastor</i> 1994-2003: <i>Lo Mas d'en Pastor</i>	Del llatí tardà MANSUM, MANERE (DECat, VII: 416) «Casa de camp i de conreu» <i>Pastor</i> és, possiblement, un antropònim, com indica l'article personal
lo Cup	1647: <i>Lo Cup</i> 1994-2003: <i>Lo Cup</i>	Del llatí CUPA (OnCat, III: 475) «Recipient destinat a trepitjar-hi o fer-hi fermentar el raïm o a l'edifici rústic que s'hi destina»

3.8. INDÚSTRIA

L'activitat dels molins situats al riu de la Sénia és primerenca segons la documentació de què es disposa. En un document anterior a la concessió de la carta de població (1242), el castellà d'Amposta, Hug de Fulalquer, dona el molí de Tosca (actual molí de Noguera) i un altre a Miquel Moliner i Pere Riquer, el 31 de maig de 1239 (Roig Mafé

2008, extret de l'AHN, Ordenes Militares, Montesa, carp. 512, doc. 13r).

La partida anomenada *lo Molinet* rep el nom d'un dels molins documentats, del qual queden unes restes situades a tocar del riu. Es pot referir a les restes del molí d'en Tarragó o al d'en Mascarós. Aquests molins apareixen en el mapa del segle XVII titulat *Planta del origen y curso del rio de la Cenia* que es troba a l'Arxiu d'Amics de Vinaròs. De fet, en el padró general de riquesa de 1811 trobem la «partida del Molinet» i «la partida del molino den Tarrago». Es pot tractar d'una coexistència de nomenclatures per a referir-se a la mateixa partida o pot tractar-se de dos partides diferents.

La partida de *les Salines* rebria el nom d'unes antigues salines romanes situades a la desembocadura del barranc que porta el mateix nom. Les restes d'aquestes salines sembla que es podien veure dins de la mar, fins que es va sorsir el barranc.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
lo Molinet	1811: <i>Partida del Molinet</i> 1820: <i>Partida de la Plana del Molinet, partida de la Balsa del Molinet</i> 1994-2003: <i>Lo Molinet</i>	Del llatí tardà MOLINUM, abreviació de SAXUM MOLINUM, (DECat, V: 742) «Mola»
les Salines	1606: «Partita dicta de Della les Salines» 1647: <i>Les Salines</i> 1820: <i>Partida de les Salines</i> 1811: <i>Partida de les salines</i> 1994-2003: <i>Les Salines</i>	Del llatí SAL, SALIS (DECat, VII: 603) «Que conté naturalment sal», també es pot referir en singular al «lloc on es guarda la sal» (DIEC: 1501)

3.9. VIES DE COMUNICACIÓ

Els topònims *lo Pont* i *los Quatre Camins* segueixen el mecanisme clàssic de formació a partir d'un genèric; a més, en el cas del segon es concreta amb el numeral, de manera que el converteix en una referència identificable, com ja hem vist en el cas del topònim *els Dos Vilars*. El topònim *los Quatre Camins* és, amb tota probabilitat, de recent creació com demostra la dificultat per a trobar referències documentals als arxius, fins i tot en els padrons generals de riquesa. És possible

que tota la zona que actualment ocupa correspongués a la partida històrica dels Boverals.

La partida de *les Melilles* i *lo Puntarró* tenen com a característica comuna la poca intel·ligibilitat.

Les Melilles, d'un *mahagga al-maliliya* 'el camí fressat', i abreujat *al-malilya* > *Melilla* o *Malilla*, s'omple de significat quan tenim en compte que és una partida on conflueixen camins tan transitats com el camí dels Pals i, sobretot, el camí de les Carretes, ja documentat als Stabliments del segle XVII.

En el cas del topònim *el Puntarró*, el caràcter efímer de l'element al qual fa referència (un pont menut) unit al canvi fonètic de la vocal àtona *o/u*, ha dificultat la intel·ligibilitat del topònim.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
lo Pont	1811: <i>Partida del Puente</i> 1994-2003: <i>Lo Pont</i>	Del llatí PONS, PONTIS (DECat, VI: 691) «Pont»
los Quatre Camins	1994-2003: <i>Los Quatre Camins</i>	D'origen cèltic, llatí vulgar CAMMINUS (DECat, II: 453). «Camí»
les Melilles	1615: <i>Partida de Melilla</i> 1811: <i>Partida de Melillas, de la Melilla, de Melilla</i> 1820: <i>Partida de la Melilla</i> 1994-2003: <i>Les Melilles</i>	De l'àrab, derivació de l'arrel <i>mll</i> de l'àrab comú (<i>mahagga al-maliliya</i>) (OnCat, v: 246) «Camí fressat»
lo Pontarró	1650: <i>El Puntarró</i> 1811: <i>Partida del Puntarró</i> 1820: <i>Partida del Puntarró</i> 1863: <i>Partida del Ponterron</i> 1994-2003: <i>Lo Puntarró</i>	Del llatí PONS, PONTIS (DECat, VI: 691) «Pont petit en una sèquia»

3.10. CONSTRUCCIONS DEFENSIVES

Les fortificacions de la vila de Vinaròs presenten tres etapes de construcció: la primera a finals del segle XIII i principis del XIV; la segona al segle XVI i la tercera al segle XIX. En cada nova etapa el recinte emmurallat incorporarà els nous ravals edificats fora de les muralles anteriors. Les partides *Extramurs del Carreró* i *Extramurs de la Mare de Déu* reben el nom a partir de vies de comunicació sorgides fora dels murs (camins ravalers).

Els camins del Carreró i de la Mare de Déu, altrament dit de l'Ermita, estan situats fora del recinte emmurallat possiblement des d'abans de la segona etapa de construcció de les muralles defensives i una part del seu traçat queda sempre fora dels murs en les successives fortificacions.

La partida de *la Torre de Súnyer*, o *la Torre del Sòl del Riu*, rep el nom d'una torre defensiva que encara es conserva, actualment transformada en residència. Es tracta d'un cas de trasllat de nom entre construccions diferents i entre la construcció i el nom del seu propietari. Ho expliquem amb deteniment.

La Torre del Sòl del Riu rep el nom d'una torre desapareguda, que estava ubicada a la costa i al costat del riu de la Sénia, de la qual encara quedaven restes a principi del segle XX. L'actual torre és possiblement de la mateixa època que la torre desapareguda (hi ha referències a aquesta construcció en les *Ordenanzas del Duque de Maqueda* i en les de *Vespasiano Gonzaga* del segle XVI) i s'ha conservat gràcies a una ubicació més allunyada de la costa (uns 300 metres) que l'ha protegida dels embats de la mar. El canvi de nom a *Torre de Súnyer* es dona quan la família Anglés, antics propietaris emparenta per línia femenina amb la família Súnyer, els actuals propietaris (DGPC 2013).

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
Extramurs de la Mare de Déu	1994-2003: <i>Extramuros Virgen, Extramurs de la Mare de Déu</i>	Del llatí MURUS, EXTRA MUROS (DECat, v: 847) «Fora de les muralles»
Extramurs del Carreró	1606: « <i>Partida dicta del camí del Carrero</i> ' 1811: <i>Partida del camino del Carrero</i> 1994-2003: <i>Extramuros Carreró, Extramurs del Carreró</i>	Del llatí MURUS, EXTRA MUROS (DECat, v: 847) «Fora de les muralles» Del llatí CARRUS, d'origen gal. Del llatí vulgar CARRARIA «Camí per a carros» (DECat, II: 595)
la Torre de Súnyer	1994-2003: <i>Finca de la Sunyera, Torre de la Sunyera, La Torre de Súnyer</i>	Del llatí TŪRRIS (DECat, VIII: 623) «Torre» Súnyer és un antropònim

3.11. HAGIÒNIM

Només hem recollit un hagiònim, *Sant Roc*. No tenim constància documental d'aquest topònim, sinó només oral (1994-2003), ja que és de creació recent. Segons Borràs Jarque (1979: 493-494), l'estiu de l'any 1915 s'inaugurà una capella dedicada a Sant Roc en la partida de «les Salines o Capçades». Ja des d'abans de l'edificació de la capella (que encara es conserva) s'hi celebraven les festes en honor del sant, de manera que una part d'aquestes partides passà a conèixer-se amb el nom de partida de *Sant Roc*.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
Sant Roc	1994-2003: <i>Sant Roc</i>	Del llatí <i>ROCA</i> d'origen preromà (<i>DECat</i> , vi: 355) «Roca»

3.12. ALTRES

El topònim *Vistabella* seria explicable segons les raons aportades per Moreu-Rey (1999: 23). El mot indica una qualitat o un defecte de l'objecte descrit. És evident que és una apreciació poc objectiva de qui utilitza la denominació. Es tracta d'un tipus de topònims bastant comuns en èpoques de repoblament o conquesta.

TOPÒNIM NORMALITZAT	TOPÒNIM DOCUMENTAT	ETIMOLOGIA
Vistabella	1647: <i>Lo caminàs de vista bella</i> 1811: <i>Partida de Vistabella, de Vista Bella</i> 1994-2003: <i>Vistabella</i>	Del llatí <i>VIDERE</i> (<i>DECat</i> , ix: 228) «Vista» Del llatí <i>BĒLLUS</i> , -A, -UM (<i>DECat</i> , i: 751) «Bonica»

4. ANÀLISI DELS CASOS MÉS CONTROVETITS

4.1. TRES CASOS CONFLICTIUS: *MORTERES*, *PONTARRÓ* I *SOTERRANYES*

Aquests topònims per als quals proposem la forma normalitzada amb *o* van ser recollits oralment i en la majoria de casos escrits amb *u*, és a dir, *Murteres*, *Puntarró* i *Sutarranyes*.

El tancament de *o* en *u*, en posició àtona, afecta el significat de la paraula, ja que el manteniment d'una vocal o l'altra remet, en alguns casos, a significats diferents, però igualment acceptables.

L'explicació del fenomen és controvertida. J. Veny (1989: 37-38) observa que abans que la *o* àtona es tancara en *u* de manera sistemàtica en el català oriental (finals del segle *xv* i principis del *xvi*) a gran part del domini català ja s'esdevenia aquest canvi en alguns contextos. Segons això, el tancament de *MORTARIA* en la forma *Murtera* es podria explicar pel contacte amb la bilabial *m*.

L'evolució de *PONTS*, en el derivat *Puntarró*, s'explicaria segons Àngela Buj Alfara (2007: 106) pel tancament de *o* en *u* en casos en què la *o* està en contacte amb una bilabial o una velar; *o* es tractaria, com apunta Coromines (*DECat*, vi: 691-692), d'un possible cas de dissimilació davant de la *o* tònica.

Queda fora d'aquestes explicacions el cas del topònim *Soterranyes*. Les formes documentades segueixen l'evolució habitual de la *ü* breu del llatí clàssic en *o* tancada del llatí vulgar. Per tant de *SUBTERRANEA* evoluciona a *Soterranyes*. Així doncs, la documentació perpetua una forma que evoluciona de manera diferent en la llengua oral, on es tanca en *u*: *Suterranyes*.

Cal observar una altra diferència. En els dos primers topònims la forma amb *u*, és la que trobem normalment documentada. El cas de *Soterranyes* és just el contrari. La documentació mostra sempre una forma amb *o* i no és fins als reculls orals de 1994 a 2003 que trobem les formes amb *u*.

Una vegada establerta la vocal, observarem els tres topònims per separat i n'argumentarem l'etimologia.

Les Morteres

La forma recollida documentalment és *Murtera*/*Murteres*:

TOPÒNIM	DOCUMENT	DATA
«Sitam et positam in termino praesentis ville in partita dicta de la Murtera, prout confrontatur totam dictam hereditatem a capitibus cum torrente de Surrach»	Protocols de Cristobal de Ledesma 1615 F. 264r.v. Arxiu Arxiprestal de Vinaròs	1615

partida de la Murtera	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1811
Les Murteres partida de la Murtera	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1820

En els reculls orals (1994-2003) trobem per primera vegada la forma amb *o* ja que els informants anomenen la partida amb la designació *les Morteres*.

La forma amb *u* tradicional ens faria pensar, en un primer moment, en un topònim que designaria la planta, *murta*, i per derivació *murtera* (*Myrtus communis*). Seria l'única hipòtesi, de les contemplades que explicaria la forma amb *u*: *Murteres*.

Una altra opció seria considerar que el topònim fa referència a la composició del sòl i per tant estaríem parlant d'una mescla de calç i ciment, és a dir, *morter*. Tindríem a favor d'aquesta opció el fet que ja existeix una altra partida amb característiques semblants: *l'Argamassa*.

Ara bé, sembla que la zona de les *Morteres* no és la que conté més calç del terme o no seria coneguda especialment per això. A més, el mateix segle ^{xvii} en què trobem documentada en els Protocols de Ledesma, la forma *Murtera* amb *u* (f. 264r.v.), trobem també en els Stabliments del Mustassaf la forma *morter* amb *o* referint-se al material de construcció: «y sota la dita pena traguen la cals y mortar se troba en dita plasa» (1650).

Evidentment els topònims no solen seguir les mateixes regles d'evolució que els mots comuns, perquè estan fixats de manera escrita i es recopien al llarg dels segles literalment. Encara així, val la pena fer-ne referència.

Finalment, després d'observar la sèrie de topònims que en el terme de Vinaròs farien referència a *clots*, formats a causa de la composició càrstica del sòl, ens vam decantar per l'ètim llatí *MORTARIUM*, i en concret per la seua forma femenina *MORTARIA*, que en toponímia sol designar indrets penyalosos on són inevitables els clots (*OnCat*, v: 408).

Lo Pontarró

La forma recollida documentalment és *Puntarró* i *Ponterrón* (només en un cas i en castellà, però molt significatiu):

TOPÒNIM	DOCUMENT	DATA
	«Ittem stablim y ordenam que ningú sia gosat de abeurar ningun gènere de ganado, com són moltons, crestons y marranchons, en les aygues vedades que són, del Pont en amunt, lo Salt, lo Clot al Puntarró , les Codines Planes, lo Cup, la Galera, lo Estret y los Cocons del Salt del Moliner, y, així mateix los que y rentaran, so pena de tres lliures y un dia de pressor, repartidores ut supra»	Segle ^{xvii}
<i>partida del Puntarró</i>	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1811
<i>partida del Puntarró</i>	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1820
<i>partida del Ponterron</i>	«En què els mestres d'obres del pont de Sant Gregori (ferrocarril) demanen a l'alcalde permís per treure terres d'aquesta partida». Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1863

En els reculls orals seguim trobant la forma amb *u* *Puntarró*. El fet que la partida tinga forma de triangle, amb una punta molt pronunciada va fer que algun dels informants relacionara el nom amb aquesta particularitat. És un topònim que apareix sovint amb *u*, amb el significat de «pont petit i efímer» com el diminutiu *-arró* indica. El fet que siga un tipus de construcció de poca durada, fet sovint sobre una sèquia, fa que no hàgem trobat restes que demostren el significat del topònim.

L'ús del diminutiu també podria significar l'existència d'un pont més menut o menys rellevant en relació a l'altre pont que encara es conserva sobre el Cervol, el conegut com *lo pont Romà*.

Les Soterranyes

La forma recollida documentalment és *Soterranyes*:

TOPÒNIM	DOCUMENT	DATA
«in termino praesentis villae in partita de la Penya de l'Aguila, prout confrontatur [...] et a capitibus cum torrente de Surrach et cum itinere de la Soterrania»	Protocols de Cristobal de Ledesma, 1615 f. 258v. Arxiu Arxiprestal de Vinaròs	1615
«Ittem, agen de la Peyña de l'Aguila al Garrofer de la Soterrania, al Corral d'en Borràs, al Salt de Moliner, al Garrofer de la Barraca, al Hullastre d'en Chapern, a la Viña de la Sisca, per la Devesa avall a la mar, 3 sous, 6 dinés; per la mudada, 1 sou»	«Stabliments de la vila de Vinaros fets per lo justícia jurats y consell en lo any 1647 del lotinent de justícia», document Statutos, f. 259, manuscrit C, carpeta Aj. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	Segle XVII
partida de la Sotarrania, Soterrania, Soterranea, Sotarranea de mas arriba	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1811
partida de la Soterranea	Padró general de riquesa. Arxiu Històric Municipal de Vinaròs	1820

Els informants són els que donen les formes amb *u*: *Sutarranya*, *Sutarranyes* i *Suterranyes*.

L'etimologia del topònim és poc clara. Tant Coromines com Moreu-Rey dubten a l'hora de donar-li un origen llatí. En la miscel·lània de mossarabismes, Coromines parla de dos casos que podrien explicar el significat de *Soterranyes*.

En el primer cas, proposa l'existència en la partida d'un ITER SUBTERRANEUM, o camí enclotat, que aprofitaria el llit d'un barranc sec (*OnCat*, vi: 456). La partida té molts barrancs, i fins i tot la carretera Nacional-232 a Saragossa, que travessa les *Soterranyes*, podria explicar l'ètim.

Amb tot, hem considerat que el segon cas proposat per Coromines s'adequaria més a les raons del topònim.

En aquest segon cas, doncs, Coromines explica l'etimologia de *Suterranya*, un poble de Lleida: «Les ruïnes del poble antic a Suterranya es veuen encara en un fondal dessota el poble actual. D'ací el nom VILLA SUBTERRANEA. Pron. [suterajna] a Palau de Noguera; any 1359: Sotarranya» (*OnCat*, vi: 468). Podem veure una coincidència important amb les nostres *So-*

terranyes, fins i tot en l'alternança de vocals segons siga una forma escrita o oral.

Ens sembla que l'explicació del topònim com a designador d'un element que es troba en una situació inferior, respecte d'un altre, com diu Coromines, «en un fondal dessota el poble actual», seria la mateixa que explicaria el significat de les nostres *Soterranyes*.

Com ja hem vist, en la formació de topònims sovint es pren com a referència un altre element del paisatge, singular o molt evident. De vegades fins i tot s'hi afegeix la preposició *sobre* o la preposició llatina *sub*, que té en la forma *so-* una de les seues variants per evolució. En el cas de *les Soterranyes*, estariem parlant, com ja s'ha dit, d'una zona situada en un pla inferior respecte al Puig. Reforçaria aquesta proposició el fet que les partides de *les Planes* i *les Planetes* seguirien la mateixa línia de formació.

4.2. CANVI DE NOMBRE EN ALGUNES PARTIDES

El canvi de nombre en algunes partides no és un fenomen aïllat sinó força comú que afecta, no tan sols a reculls topònims recents, sinó també en la recerca documental.

J. A. Verge Caballer, en el seu estudi sobre la toponímia rural a Rossell, afirma que «Quan el parlant es refereix al conjunt de les parcel·les que formen la partida les anomena en plural» (2007: 221). Així doncs podria tractar-se d'un desglossament d'una gran partida, que en fragmentar-se per diverses qüestions passa a anomenar-se en plural. En els Stabliments ja s'evidencia la fragmentació d'espais comuns en heretats o propietats privades, en el cas de Bovalar: «Ittem se establíx que qualsevol persona que tinga heretats en lo Bovalar no y puga plantar figueres ni altre abre de paratje» (Statutos: f. 27v).

En el padró general de riquesa de 1811, trobem casos de vacil·lació de nombre en *les Basses*, *les Bassetes*, *les Cometes*, *les Melilles*, *les Planes* i *les Planetes*; mentre que *les Morteres* apareix en singular i en plural en el *Padró general de riquesa* de 1820. Cal, a més, tenir en compte que alguns d'aquest topònims tenen denominacions particulars que podrien afavorir el canvi de nombre com és el cas de *la Balsa de mas arriba* i *la Balsa de mas abajo* documentats el 1811 o, en

el cas de les Planes, *la Plana de mes avall* (1615), *les Planes Altes i les Planetes* (1811).

Per altra banda, recollim dels nostres informants un grup de topònims en plural que presenten una única forma en singular en la documentació consultada. És el cas de *los Amadoradors*, *los Pujos*, *les Soterranyes*, *les Carrasques*, *los Boverals*, *les Deveses*, *les Closes o los Cabanils*. Quan i com es va produir aquest canvi o la seua vacil·lació és difícil de precisar. En el cas de les *Soterranyes*, trobem denominacions particulars en el *padró general de riquesa* de 1811 quan es cita una *Soterrania de mas arriba*. Tot i així, el cas possiblement més clar és el de la partida de *les Closes*, recollida ja en plural per Coromines el 1960 i corroborada pels nostres informadors i per diferents fonts topogràfiques (*DECat*, II: 772-773). Ara bé, cal tenir en compte que existeixen diferents propietats amb el topònim en singular com ara *la Closa de Darsa*, *la Closa d'Alejos*, *la Closa de Cecili* o *la Closa la noia*.

La vacil·lació en el nombre es produeix també en el sentit contrari com és el cas de *l'Argamassa i la Parreta*, recollides en singular i plural en el *padró general de riquesa* de 1811.

Tot això demostra que els parlants opten per una forma o una altra aleatòriament i que la convivència de les diferents formes ha estat i és força viva.

5. CONCLUSIONS

Per concloure aquesta exposició, només volem deixar clar que el nostre treball no pretén ser un document tancat, sinó més aviat, i sense por a repetir-nos, un document obert a la proposta.

En molts casos hem hagut de triar entre opcions igualment vàlides i, en qualsevol moment, una dada nova ens pot fer adonar que l'opció bandejada és la correcta. Suposem que la provisionalitat és la característica d'aquests tipus de treballs d'investigació on la informació pot sorgir en el lloc més inesperat.

D'altra banda, en el nostre recull no hi són totes les partides de Vinaròs. Per qüestions d'espai hem treballat les que apareixien més vegades en els reculls orals.

Finalment només ens queda agrair l'ajut de Josep Ramon Lopez Massip, Fernando Juan, Salvador Oliver, José Luis Pascual (Amics de Vinaròs), Mossén Emili Vinaixa, de tots els

informants, de la família, els amics... En definitiva, de tota la gent que s'estima les paraules i el territori i que comprén que les dos realitats van unides, que s'expliquen i ens expliquen qui som i com som.

BIBLIOGRAFIA

- ALBIOL VIDAL, Sebastià (2003): *Establiments de Vinaròs*, Publicacions del Centre d'Estudis del Maestrat.
- BAILA PALLARÉS, Miquel A. (2009): *Lloc, Vila i Ciutat: evolució urbana de Vinaròs (segles XIII-XX)*, ed. Antinea, Vinaròs.
- BORRÀS JARQUE, Joan M. (1979): *Història de Vinaròs*, AC Amics de Vinaròs, Vinaròs
- BOVER PUIG, Juan (1985): «Topónimos de Vinaròs en 1606 y 1615», *Vinaròs*, Vinaròs, pp. 7 i 11.
- BUJ ALFARA, Àngela (2007): «De Benicarló a Benissanet: notes toponímiques i antroponímiques de les comarques centrals», *Actes de la I Jornada d'Onomàstica, Sant Mateu 2006*, AVL, València, pp. 101-114.
- CAROD SEGARRA, Núria (2007): «Toponímia de Sant Mateu», *Actes de la I Jornada d'Onomàstica, Sant Mateu 2006*, AVL, València, pp. 115-126.
- COLOMA, Xavier (2007): «Classificació dels topònims de Xert», *Actes de la I Jornada d'Onomàstica, Sant Mateu 2006*, AVL, València, pp. 133-138.
- COROMINES, Joan (1983-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, Barcelona (*DECat*).
- COROMINES, Joan (1994-1996): *Onomasticon Cataloniae*, Curial, Barcelona (*OnCat*).
- Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (2009), Ed. 62, Barcelona (*DIEC*).
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric (1991): *El llibre de Privilegis de Peníscola, Vinaròs i Benicarló*, Ajuntament de Vinaròs, Vinaròs.
- Història Natural dels Països Catalans*, vol. 2, (1988), Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- JUAN, Fernando - LÓPEZ MASIP, José Ramón (1997): *Estudio de la sierra de la Ermita de Vinaròs*, Ed. Antinea, Vinaròs.
- MATEU BELLÉS, Joan F. (2007): «Geografia i Toponímia del Maestrat. Els espais humits temporals», *Actes de la I Jornada d'Onomàstica, Sant Mateu 2006*, AVL, València, pp. 163-177.
- MOLL, Francesc de B. (1991): *Gramàtica històrica catalana*, Universitat de València.
- MOREU-REY, Enric (1999): *Els nostres noms de lloc*, Moll, Mallorca.
- OLIVER, Arturo (2007) *Les fortificacions de Vinaròs (segles XIII-XVIII)*, AC Amics de Vinaròs, Vinaròs.
- ROIG MAFÉ, Santiago (2008): *El molino de Noguera*, AC Amics de Vinaròs, Vinaròs.

VENY, Joan (1989): *Els parlars catalans*, Editorial Moll, Palma de Mallorca.

VERGE CABALLER, Josep-Antoni (2007): «Significació dels topònims rurals del terme de Rossell», *Actes de la I Jornada d'Onomàstica, Sant Mateu 2006*, AVL, València, pp. 217-233.

FONTS DOCUMENTALS / ABREVIATURES

AHMV: Arxiu Històric Municipal de Vinaròs.

AP: Arxiu Parroquial.

AHMV: Stabliments de la Vila de Vinaròs de l'any 1647, fets per los Justícia, Jurats y Consell, tocants al Lloctinent. Establiments de Vinaròs, document Statutos, foli 259, manuscrit C, carpeta AJ1.

AHMV: Stabliments del Magnific Mustassaf de 1650 (digitalitzat com Ordinacions Municipals 1650).

AHMV: -Padró general de riquesa de 1811(en castellà).

-Padró general de riquesa de 1820 (en castellà).

AHMV: En què els mestres d'obres del pont de Sant Gregori demanen a l'alcalde permís per treure terres d'aquesta partida (1863), carpeta 449-16.

AP: -Protocols d'Onofre Juan Vilar 1606.

-Protocols de Cristobal de Ledesma, 1615.

FONTS D'INTERNET

Flora Catalana, 2014 <http://www.floracatalana.net/llistes/plantes-enfiladises> (14 de gener de 2014).

Dirección General de Patrimonio Cultural (Generalitat Valenciana) http://www.cult.gva.es/dgpa/bics/detalles_bics.asp?IdInmuable=3570 (25 de novembre de 2013).

SICE-CS: Sistema Informático de Catalogación Espeleológica. Provincia de Castellón. <http://www.cuevascastellon.uji.es> (2 de març de 2014).